

JOHN STUART MILL

Düşünce ve Tartışma Özgürlüğü Üzerine

JOHN STUART MILL
DÜŞÜNCE VE
TARTIŞMA ÖZGÜRLÜĞÜ
ÜZERİNE

Can Klasik

Düşünce ve Tartışma Özgürlüğü Üzerine, John Stuart Mill

İngilizce aslından çeviren: Cem Akaş

On Liberty

Bu kitap ilk kez 1859'da J.W. Parker and Son tarafından yayımlanmıştır.

Bu baskıda kaynak alınan baskı: Bantham Books, Inc.,1965

© 2019, Can Sanat Yayınları A.Ş.

Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. basım: 2019

15. basım: Eylül 2023, İstanbul

Bu kitabın 15. baskısı 2 000 adet yapılmıştır.

Dizi editörü: Ayça Sezen

Düzeltili: Ebru Aydın

Mizanpaj: Bahar Kuru Yerek

Sanat yönetmeni: Utku Lomlu / Lom Creative (www.lom.com.tr)

Proje asistanı: Seda Yüksel

Kapak illüstrasyonu: Fatih Öztürk

Baskı ve cilt: Melisa Matbaacılık Yayıncılık San ve Dış Tic. Ltd.

Maltepe Mah. Davutpaşa Çifttehavuzlar Sk. No:16 Acar San. Sit.

Zeytinburnu, İstanbul

Sertifika No: 45099

ISBN 978-975-07-4033-6

CAN SANAT YAYINLARI

YAPIM VE DAĞITIM TİCARET VE SANAYİ A.Ş.

Maslak Mah. Eski Büyükdere Cad. İz Plaza Giz, No: 9/25, Sarıyer / İstanbul

Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33

canyayinlari.com

yayinevi@canyayinlari.com

Sertifika No: 43514

JOHN STUART MILL
DÜŞÜNCE VE
TARTIŞMA
ÖZGÜRLÜĞÜ ÜZERİNE

DÜŞÜNCE

İngilizce aslından çeviren

Cem Akaş

♥can

JOHN STUART MILL, 1806'da Londra'da doğdu. İngiliz sömürgesi Hindistan'ın tarihini yazan ve Bentham'ın yararçılık kuramının savunucularından biri olan James Mill'in oğludur. 19. yüzyılın en önde gelen entelektüellerinden biri olan Mill felsefe, ekonomi, psikoloji ve sosyoloji alanlarında etkinlik gösterdi, yirmi yaşına basmadan Utilitarian Society'nin (Yararçılık Cemiyeti) lideri oldu. Sağlam bir mantıkçı, dikkatli bir araştırmacı, aynı zamanda bir toplum reformcusuydu ve zamanının felsefi düşüncesine hümanizm ve idealizm öğelerini kattı. 1873'te ölen Mill'in yapıtı, 20. yüzyıl düşüncesinin gelişimini önemli ölçülerde etkilemiştir. Başlıca yapıtları: *Özgürlük Üzerine* (1860), *Faydacılık* (1861), *Kadınların Köleleştirilmesi* (1869), *Din Üzerine Üç Deneme* (1874).

CEM AKAŞ, 1968'de Mannheim'da doğdu. Kimya mühendisliği, siyaset bilimi ve Türkiye tarihi eğitimi aldı. Yayıncı olarak çalışmanın yanı sıra, roman, öykü ve deneme yazıyor, Woody Allen'dan Sir James Frazer'a, J.D. Salinger'dan Hanif Kureishi'ye kadar çeşitli yazarların yapıtlarını çeviriyor. Başlıca çevirileri: *Kendi Yazdıkları* (John Lennon, 1991), *Kalp Taşları* (Ruth Rendell, 1991), *Böyle Yaşıyoruz Artık* (Susan Sontag, 1995), *Orta Sıklet Evlilik* (John Irving, 1996), *Eşsiz Hazlar* (Harry Mathews, 2000), *Borges'in Evinde* (Alberto Manguel, 2002), *Düşünce ve Tartışma Özgürlüğü Üzerine* (John Stuart Mill, 2019), *Şampiyonların Kahvaltısı* (Kurt Vonnegut, 2021).

Önsöz

Liberal ve yararcı düşüncenin on dokuzuncu yüzyıldaki en önemli isimlerinden biriydi John Stuart Mill. Bunda babasının etkisini yadsımak güç – James Mill, oğlunun eğitimini üstlendi ve ona üç yaşında Yunanca, sekiz yaşında Latince öğretmeye başladı; J.S. on iki yaşına basmadan klasik eğitimi tamamlamış, kardeşlerinin eğitimine katkıda bulunmaya başlamıştı bile. Yirmi yaşında Fransa'ya gitti, Montpellier'de kimya ve matematik okudu, Fransızca öğrendi. 1824-1828 arası, Bentham'cı bir dergi olan *Westminster Review*'a düzenli olarak yazdı. 1828'de ciddi bir bunalım geçirdi, bunu aldığı eğitimin ağırlığına bağladı. Bunalımdan çıktığında yararcılık ilkesini temelde hala savunuyordu, ama görüşlerinin önemli bir bölümünü gözden geçirmiş ve değişiklikler yapmıştı. 1830 Devrimi sırasında yeniden Paris'e gitti, Lafayette'le, Saint Simon ve Comte'un yazılarıyla ve 1851'de evleneceği Harriet Taylor'la tanıştı. 1823 ile 1858 yılları arasında East India Company'de çalıştı, 1865-1868 arası parlamento üyeliği yaptı, Harriet Mill 1858'de öldü ve Avignon'da gömüldü; Mill de ölene dek her yılın yarısını burada geçirdi.

Mill'in düşünceleri, yirminci yüzyılda yeniden güncellik kazandı; metafizik ve bilim felsefesi üstüne çalışmaları Russell ve mantıksal pozitivistlerce savunuldu, yararcı etik konusundaki çalışmaları, etik alanının başlıca kuramlarından biri olarak kabul edildi, toplumsal felsefesi İngiliz solunu ve Fabian'ları derinden etkiledi. Bugün de özellikle Anglosakson liberalizminde Mill'in belirgin etkilerini görmek mümkün.

Düşünce ve Tartışma Özgürlüğü Üstüne, J.S. Mill'in 1860'ta yayımladığı *Özgürlük Üzerine* adlı yapıtının ikinci bölümünü oluşturuyor. Günümüzde bu konudaki hemen hemen bütün tartışmaların bilerek ya da bilmeyerek bu metindeki savunulara gönderme yaptığı bir gerçek. Mill, düşünce ve tartışma özgürlüğü konusundaki konumunu cesur bir şekilde, en zor rakibe karşı savunarak ortaya koyuyor: dinsel inancı ele alan Mill, inancı sorgulamanın ve karşıt görüşler ortaya koymanın yararını göstererek, genelde düşünce özgürlüğünün yararını kanıtlıyor. Bununla kalmıyor, verimli ve gerçek bir tartışmanın koşulları üzerine de kafa yorarak, yirminci yüzyılda örneğin Habermas ve Rawls gibi düşünürler için, Kant'ın ardından ikinci bir kaynak oluyor.

Bu metin de, düşünce özgürlüğünün on yıllardır tartışıldığı ama pek az ilerleme sağlanabildiği, dinsel inancın hala tabu sayıldığı Türkiye için çok önemli bir kaynak niteliğinde.

Cem Akış

“Basın özgürlüğü”nün, ahlaksal olarak çökmüş ya da baskıcı bir yönetime karşı bir güvence olarak savunulmasını gerektirecek günlerin geride kaldığını umuyoruz. Çıkarlar konusunda halkıyla uyuşmamış bir yasama ya da yürütme organının, o halkın neler düşünmesi gerektiğini, hangi öğretileri ya da savunuları duymasına izin verilebileceğini belirlemesine fırsat tanımamak konusunda artık herhangi bir savunuya gerek kalmamıştır herhalde. Konunun bu yönü zaten bizden önceki yazarlar tarafından o kadar sık ve o kadar başarılı bir şekilde ortaya konmuştur ki, burada özellikle üstünde durulmasına gerek yoktur. Her ne kadar İngiltere hukuku basın konusunda, hala Tudor’lar dönemindeki kadar ürkekse de, bakan ve hakimlerin ayaklanma korkusuyla her zamanki soğukkanlılığını kaybettiği geçici bir panik dışında, bu yasaların siyasal tartışmaya karşı uygulamaya konması gibi bir tehlike pek küçüktür; ayrıca genelde anayasal düzene bağlı ülkelerde devletin, halka karşı tümüyle sorumlu olsun ya da olmasın, düşüncelerin dile getirilmesini sık sık denetlemeye kalkışmasından korkulmaz, yeter ki kamunun genel tahammülsüzlüğüne bu yoldan aracılık ediyor olmasın. O yüzden devletin halkla tümüyle uyuştuğunu ve halkın sesi olduğunu düşündüğü şeyle uyum

içinde olduğu durumlar dışında zor kullanmayı asla aklına getirmedğini varsayalım. Ancak ben halkın, kendi başına ya da devlet aracılığıyla böyle bir zor kullanımına başvurma hakkını yoksuyorum. Bu gücün kendisi gayri-meşrudur. En iyi devletin bunu kullanma hakkı, en kötü devletinkinden fazla değildir. Kamuoyunun isteği doğrultusunda kullanılması, ona rağmen kullanılması kadar, hatta daha da tehlikelidir. Bir kişi hariç bütün insanlık aynı görüşte olsa, tek bir kişi karşı görüşte olsa, insanlığın o kişiyi susturma hakkı, o kişinin gücü yetse insanlığı susturma hakkından fazla değildir. Bir düşünce, yalnızca sahibi için değer taşıyan kişisel bir mal olsa, bunun tadını çıkarmaktan alıkonma nedeniyle görülen zarar da yalnızca kişisel olsa, bu zararın az ya da çok sayıda insana verilmiş olması arasında bir fark olurdu. Ama bir düşüncenin dile getirilmesinin engellenmesine özel olan kötülük, bunun tüm insan ırkını yoksun bırakıyor olmasıdır; hem bu kuşağı hem de sonraki kuşakları, hem bu görüşe karşı çıkanları hem de bu görüşü benimseyenleri, özellikle de onları. Eğer bu doğru bir görüşse, yanlışın yerine doğruyu koyma fırsatından yoksun bırakılmışlar demektir; eğer yanlışsa, o zaman da doğru görüşün yanlış olanla çarpışmasından doğacak daha açık algıdan ve bunun bırakacağı canlı izden olacaktıdır, bu iz de neredeyse bir o kadar büyük bir yarardır.

Bu iki hipotezin her birinin kendine ait belli bir savunusu vardır, o yüzden de ayrı ayrı ele alınmaları gerekir. Susturmaya çalıştığımız görüşün yanlış bir görüş olduğundan hiçbir zaman emin olamayız; olsaydık bile, onu susturmak yine de kötülük olurdu.

Öncelikle: Yetkenin bastırmaya çalıştığı görüş doğru olabilir. Onu bastırmaya çalışanlar doğruluğunu yok sayacaktır elbette; ama hata yapıyor olabilirler. Bu konuda

tüm insanlık adına karar verecek, tüm diğer insanları karar alma araçlarından dışlayacak yetkeleri yoktur. Yanlışlığından kesinlikle emin oldukları bir görüşü duymayı reddetmek, onların kesinliğinin mutlak kesinlikle aynı şey olduğunu varsaymaktır. Tartışmayı susturma yönündeki her girişim, hata yapmazlık varsayımına dayanır. Bunun lanetlenmesine dayanak olarak bu alışıldık savunu gösterilebilir, alışıldık olması da geçerliliğini azaltmaz.

Ne yazık ki onların hata yapabilirliği, teoride her zaman kabul edilmesine karşın, pratikte verdikleri kararların ağırlığını taşıyacak durumda değildir; çünkü her ne kadar herkes kendisinin hata yapabileceğini bilse de, pek az insan buna karşı önlem almanın gerekli olduğunu düşünür ya da çok emin oldukları bir görüşe sahip olmanın, düşebileceklerini bildikleri türden bir hatanın örneklerinden biri olduğunu itiraf edebilir. Mutlak hükümdarlar ya da sınırsız bir boyun eğmeye alışmış başkaları, kendi görüşleri hakkında bu tür bir tam güveni neredeyse bütün konularda duyar. Daha mutlu bir konumda olan, görüşlerinin bazen sorgulandığını gören, hata yaptıklarında düzeltilmeye de tümüyle yabancı olmayan kişilerse, bu sınırsız güveni yalnızca çevrelerindeki herkes tarafından paylaşılan görüşleri için ya da sözünü dinledikleri insanlara duyarlar: Kendi tekil muhakemesine güven duyma isteğiyle doğru orantılı olarak, genelde “dünya”nın yanılmayacağına bir tür içrik güvenle inanır. Dünya da her birey için onun temasta bulunduğu bölümüdür; partisi, mezhebi, dini, toplumdaki sınıfıdır: Dünya dendiğinde kendi ülkesi ya da çağı gibi kapsamlı bir şeyi anlayan kişiye, neredeyse liberal ve açık görüşlü denebilir. Başka çağların, ülkelerin, mezheplerin, dinlerin, sınıfların ve partilerin, tam tersi görüşlere sahip olmuş olduğunu, hatta şu anda da sahip olduğunu bilmek, onun bu kolektif yetkeye olan inancını sarsmaz. Kendi dünyasına, diğer insanların itiraz-

cı dünyalarına karşı haklı konumda olma sorumluluğu yükler; bu çok sayıdaki dünyadan hangisinin onun güveninin nesnesi olacağını rastlantıyla belirlenmiş olması onu hiç düşündürmez, Londra'da bir kilise müdavimi olmasına yol açan nedenlerin onu Pekin'de bir Budist ya da Konfüçyüsçü yapacağını aklına getirmez. Oysa çağların insanlardan daha yanılmaz olmadığı kendi içinde gün gibi açıktır, savunu gerektirmez; her çağ, daha sonraki çağlarda yalnızca yanlış değil aynı zamanda saçma olarak değerlendirilen pek çok görüşe sahip olmuştur; şimdi yaygın olan pek çok görüş de gelecekteki çağlar tarafından reddedilecektir, tıpkı bir zamanlar yaygın olanların bugün reddedildiği gibi.

Bu savunuya yapılabilecek itiraz büyük olasılıkla şöyle olurdu. Kamusal yetkenin kendi muhakemesiyle ve sorumluluğuyla yaptığı şeyler arasında, yanılmazlık var sayımının en güçlü olduğu durum, hatanın yaygınlaşmasını engellerken ortaya çıkar. Muhakeme, insanlara kullansınlar diye verilmiştir. Hatalı bir şekilde kullanılabilceği için insanlara muhakemelerini hiç kullanmamaları mı söylenmeli? Son derece zararlı olduğunu düşündükleri şeyleri yasaklamak, hata yapmazlık iddiası değil, onlara düşen görevi yerine getirmek, hataya düşme olasılığına rağmen kendi vicdanlarının sesine göre hareket etmektir. Hatalı olabilecekleri düşüncesiyle görüşlerimize uygun hareketlerde bulunmayacaksa, bütün çıkarlarımızı boşlayacağız, hiçbir görevimizi yerine getirmeyeceğiz demektir. Tüm davranışlar için geçerli olan bir itiraz, tekil herhangi bir itiraz için geçerli olamaz. Devletlerin ve bireylerin görevi, olabildiğince doğru görüşler oluşturmaktır; bunları dikkatle oluşturmak, doğruluğundan iyice emin olmadan başkalarına dayatmamaktır. Ama emin olduklarında (diyebilir böyle akıl yürütenler), görüşleri doğrultusunda hareket etmekten kaçınmak, insanlığın refahı

için içtenlikle tehlikeli olduğunu düşündükleri öğretilerin bu yaşamda ya da bir başkasında tüm dünyaya yayılmasına izin vermek, bunu da daha az aydınlanmış çağlarda başka bazı insanlar, bugün artık doğruluğuna inanılan bazı görüşleri cezalandırdı diye yapmak vicdanlılık değil korkaklıktır. Şimdi aynı hatayı yapmamaya özen göstereyim denebilir: Ama devletler ve uluslar başka konularda hata yaptı, bunlar da yetke kullanımına uygun bulunmayan konular değildi: Kötü vergiler getirdiler, haksız savaşlar açtılar. Bu yüzden artık hiç vergi koymamalı ve ne kadar kışkırtılırsa kışkırtılsın, hiçbir savaşa girmemeli miyiz? İnsanlar ve hükümetler, ellerinden geleni yapmakla yükümlüdür. Mutlak kesinlik diye bir şey yok, ama insan yaşamı söz konusu olduğunda yeterli güvence diye bir şey var. Kendi davranışlarımızı yönlendirmek için görüşümüzün doğru olduğunu varsayabiliriz, saymalıyız da: Kötü insanların bizim yanlış ve tehlikeli bulduğumuz görüşlerle toplumu bozmasına engel olduğumuzda da bundan fazlasını varsaymış olmuyoruz.

Buna yanıtım, çok daha fazlasını varsayacak olduğumuzdur. Her türlü sorgulama fırsatına rağmen yanlış olduğu gösterilemeyen bir görüşün doğru olduğunu varsaymak ile yanlışlığının kanıtlanmasını engellemek için doğru olduğunu varsaymak arasında dünyalar kadar fark vardır. Görüşümüze karşı çıkma ve onun yanlışlığını kanıtlama konusunda tam özgürlük, bu görüşün eylemlerimiz için doğruluğunun varsayılmasını haklı gösterebilecek koşulun ta kendisidir; insan yetilerine sahip bir varlık da başka hiçbir koşulda, doğru olduğu konusunda makul bir güvence duyamaz.

Düşünce tarihini ya da sıradan insan yaşamını ele aldığımızda, bunların şu anki hallerinden daha kötü durumda olmamalarını neye bağlamalıyız? Herhalde insan kavrayışındaki güce değil; çünkü bariz olmayan her ko-

John Stuart Mill, 19. yüzyılın en önemli düşünürleri arasında yer alıyor. 1860 yılında yayımlanan **Özgürlük Üzerine** adlı yapıtı, haklar ve özgürlükler konusunda yazılmış klasiklerden biri.

Düşünce ve Tartışma Özgürlüğü Üzerine, yanlışlığından en emin olduğumuz düşüncenin bile özgürce dile getirilip tartışılabilmesinin toplum açısından neden gerekli olduğunu ortaya koyuyor.

İfade özgürlüğünün tüm dünyada giderek daha da hor görül-
düğü bu dönemde okunmasında yarar var.

#dünyaklasikleri #ingilizklasikleri #ifadeözgürlüğü #düşünceözgürlüğü
#demokrasi #çoğunluğuntiranlığı

Kapak İllüstrasyonu: Fatih Öztürk

 can

canyayinlari.com | [f](#) | [i](#) | [X](#) canyayinlari

düşünce

ISBN: 978-975-07-4033-6

9 789750 740336